

VU Research Portal

Leesbaarheid: een schijnprobleem?

Frijhoff, W.T.M.

published in

Spiegel Historiae
1988

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Frijhoff, W. T. M. (1988). Leesbaarheid: een schijnprobleem? *Spiegel Historiae*, 23(11), 454-455.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

WILLEM FRIJHOFF

LEESBAARHEID: EEN SCHIJNPROBLEEM?

Schrijven de Nederlandse historici onleesbaar? Wie de culturele rubriek of het boekennieuws in de kranten en publicatiebladen regelmatig volgt, zou het bijna gaan geloven. Wanneer verschijnt er nu eens een goed, vlot en leesbaar geschreven boek van een Nederlands historicus, wordt steevast wel ergens verzucht als er weer een Montailou van de persen rolt. Vooral wanneer zo'n bestseller ook nog over Nederland zelf gaat. De gefrustreerde lezer herinnert zich dan dat hij ook nog een getergd belastingbetaler is. Waar zijn al die miljoenen die in de geschiedenisopleidingen worden gestoken eigenlijk goed voor? Waar blijft de nieuwe Huizinga? Waarom doen de Nederlandse historici hun werk niet beter?

Natuurlijk vergeet journalist, recensent of ingezonden-briefschrijver dan even dat ook Nederland met 'Het Koninkrijk' van L. de Jong zijn bloedeigen succesnummer heeft. Dat Thea Beckmann, Hella Haasse en Theun de Vries schitterende en veelgelezen historische romans voor jong en oud schrijven. En dat – om maar drie onbetwiste meesters te noemen – A. Th. van Deursen, F. W. N. Hugenholtz en E. H. Kossmann een prachtige, zeer persoonlijke stijl bezitten. Maar misschien wekken juist die afschuwelijke initialen wel een overbodige suggestie van afstand tot de lezers, en van onleesbaarheid. Dit alles is al honderd en éénmaal gezegd en geschreven. Het doet blijkbaar niets af aan de irritatie van de gefrustreerde lezer, die iets anders verwacht. En de (vak)historicus kijkt er niet minder verongelijkt om.

Laten we het dus eens van een andere kant benaderen. Is er niet iets mis met het uitgangspunt? Steunt de irritatie niet op een misverstand? 'Ieder weet dat er thans twee soorten literatuur bestaan: de slechte, die absoluut onleesbaar is (en die veel gelezen wordt). En de goede, die niemand leest. Dat noemt men de kloof tussen de schrijver en het publiek', schreef de Franse romancier Jean Paulhan in 1941. Wat hier van literatuur wordt gezegd, zal door tal van historici voor hun eigen vakgebied worden onderschreven. Het 'publiek' wil leesbare geschiedenis, maar wij schrijven toch leesbaar, zeggen (of althans denken) zij. Wat door de media als 'leesbaar' wordt beschouwd, vinden wij vaak juist geen goede geschiedenis. Kortom, de toegankelijkheid van historische kennis en de kwaliteit van de historische produktie strijden klaarblijkelijk nogal eens met elkaar. Maar sluiten

ze elkaar ook uit? Of berust de kloof tussen de vakhistoricus en zijn publiek op een begripsverwarring?

Weinig termen worden de laatste jaren zo onbedachtzaam gebruikt als 'leesbaarheid'. Wat allemaal 'leesbaar' wordt genoemd, vormt een bonte mengelmoes.

Anecdotische geschiedenis vol neo-curiosa (pompeus 'case-studies' genoemd) naar de mode van de dag: lijkenpikkers, gefolterde heksen, lesbische nonnen, terechtgestelde dieren.

Suggestieve geschiedschrijving die bij de lezer op voorhand een subtiel Aha-Erlebnis, een gevoel van sympathie en betrokkenheid oproept, door het thema of het uitgangspunt. Een goed geschiedverhaal, dat – min of meer onafhankelijk van het thema – de lezer weet te boeien door zijn *literaire* kwaliteiten, door stijl en woordgebruik. Vulgarisatie of *popularisatie* van wetenschappelijk onderzoek, waarbij de vorm van de kennisoverdracht zoveel mogelijk wordt aangepast aan de doelgroep en tegelijk de inhoud navenant wordt versimpeld.

Geromantiseerde geschiedenis, die de leesbaarheid niet alleen in de stijl zoekt, maar het geschiedverhaal ook inhoudelijk aanpast aan het psychosociaal verwachtingspatroon van de lezers. Anecdotische, suggestieve, geromantiseerde geschiedenis: wat door media en publiek leesbaar

wordt geacht, geldt bij de vakhistoricus in drie van de vijf gevallen als een zonde tegen zijn ambacht. Zelfs wetenschapspopularisatie beschouwt hij veelal met gemengde gevoelens, als een noodzakelijk kwaad. Alleen over de literaire kwaliteit van een goed verteld geschiedverhaal zal iedereen het eens zijn. Maar juist die is zó sterk aan de persoonlijkheid van de historicus gebonden, dat schoolvorming een illusie is. Er zal in Nederland geen nieuwe Huizinga komen, zoals er in Engeland geen nieuwe Burke of Carlyle is opgestaan, in Frankrijk geen nieuwe Michelet of Tocqueville is geboren, en de Duitstalige wereld eeuwig zonder Ranke en Burckhardt zal moeten leren leven. Er komt ook geen nieuwe Braudel, Le Roy Ladurie of Duby meer.

En dat is maar goed ook. Een historicus leeft in en vanuit zijn tijd. Wanneer hij schrijft, doet hij dat in een stijl die hij zich persoonlijk heeft verworven, en zonder afstand te kunnen doen van de bagage die de samenleving, zijn leef- en werkmilieu en zijn beroepsuitoefening hem hebben meegegeven. Nostalgisch geweeklaag over de leesbaarheid van de geschiedenis vóórdat de sociale en andere wetenschappen die definitief zouden hebben bezoedeld, is prietpraat. De sociale wetenschappen hebben de geschiedbeoefening nieuwe, uitmuntende instrumenten in handen gegeven, en zelfs meer dan dat. Ze hebben de geschiedenis verrijkt met nieuwe objecten, nieuwe methoden en bovenal nieuwe theoretische inzichten. Zo hebben we zinvolle vergelijkingen tussen geheel verschillende samenlevingstypen kunnen maken en een indringender, completer en samenhangender beeld van onze eigen historische samenleving kunnen scheppen. Natuurlijk evolueert de verhouding tussen de geschiedenis en de andere wetenschappen. Maar het zou wetenschappelijke zelfmoord zijn die allianties te verbreken.

Akkoord, zal de lezer zeggen, maar stop dat onderzoeksmateriaal dan weg in je mappen en vertel ons op basis daarvan gewoon een goed geschiedverhaal. Ogenschijnlijk vindt de lezer hier steun in de 'literaire wending' van de huidige geschiedfilosofie, die zo'n sterke nadruk legt op het 'narratief karakter' van de geschiedschrijving. Zelfs als we er even aan voorbijgaan dat het wijsgerige begrip 'narrativiteit' niet samenvalt met 'verhalende geschiedenis', is het maar de vraag of de historicus daar genoeg mee kan nemen. Anders dan de schrijver van historische romans, die net als hij beelden produceert, wil de vakhistoricus méér dan beeldvorming. Hij wil laten zien dat zijn verhaal niet in de lucht hangt maar dat zijn constructies ergens op steunen. Dat 'ergens op' expliciteren, is zijn eigen verantwoordelijkheid, die hij niet omwille van een vage eis van 'leesbaarheid' overboord mag zetten. Hij moet zorgen dat de beeldvorming niet zodanig gemanipuleerd kan worden dat – zoals een extreem, maar reëel voorbeeld uit het recente verleden laat zien – het 'objectieve' bestaan van de gaskamers als een hersenspinsel kan worden weggewuifd. Voor die

taak is het verhaal niet altijd geschikt. De historicus wil aantonen, bewijzen, verklaren, met heel de techniek die hem ter beschikking staat.

Natuurlijk hoeft hij die niet altijd te etaleren. De lezer vraagt dat niet. Zómin als een wijnliefhebber iedere keer van A tot Z de wijnbereiding hoeft te volgen om van een goed glas te genieten. Wel zal hij al genietend ontdekken dat een dieper genot kennis en inzicht, en daartoe zowel een methodische als een technische benadering vergt. Zo is het ook met de historische produktie. Een vlot, essayistisch geschreven boek – ook, en misschien wel vooral een 'slecht' boek – kan een smaakmaker zijn. Hoe vlot het daartoe geschreven moet zijn, valt niet te voorspellen. Elke lezer heeft zijn eigen niveau van kennis en inzicht. Zeker wordt bij 'leesbaarheid' te vaak stilzwijgend het niveau van het academisch gevormd lezerspubliek voor ogen gehouden.

Maar belangrijker dan leesbaarheid is toegankelijkheid. Geschiedenis wil inzicht verschaffen, en moet dus toegankelijk zijn. Langs welke weg dan ook, de literaire inclus – maar niet die alleen. Dat veronderstelt niet alleen een goed begrip van de 'narratieve wijze' waarop historische kennis door de historici wordt geproduceerd, maar ook van de manier waarop zij door een niet vaktechnisch geschoold publiek kan en moet worden geassimileerd. Er is geen reden om de historisch consument daarbij als lui en dommer te zien dan hij is. Hij is thans gevoeliger dan ooit voor beeldtaal en stoeit met een mechanistisch wereldbeeld zoals zijn overgrootouders dat met het klassiek-humanistische deden. Zijn kinderen leren spelenderwijs geformaliseerde computertalen. Als de geschiedschrijving daar niet bij zou (mogen) aansluiten, verwordt ze al snel tot escapisme, vlucht uit de werkelijkheid. Zonder de eis van toegankelijkheid, en dus begrijpelijkheid, uit het oog te verliezen, mag de historicus gerust van de lezer vragen dat hij een poging doet hem in een wat complexere, formelere, abstractere of meer technische demonstratie te volgen. Dat hij, kortom, af en toe eens op zijn tenen gaat staan om erbij te kunnen en tegelijk te ontdekken dat er nog méér is.

Een botte eis van 'leesbaarheid' impliceert dat de historicus zich slechts aan zijn publiek heeft aan te passen. Maar hij wil zijn publiek juist ergens toe brengen. Zonder enig pedagogisch werk gaat dat niet. Bovendien veronderstelt goed ambacht een goede expressie. Twee redenen om een weloverwogen niveau van 'leesbaarheid' niet te veronachtzamen. Het uiteindelijke criterium van de historicus moet echter niet leesbaarheid zijn, maar toegankelijkheid, toetsbaarheid door het publiek van zijn kennis en inzicht, én van de wijzen waarop hij zich die verwerft. Dat sluit een literaire presentatie als eindprodukt niet uit, doch maakt haar voor volwassen burgers niet alleenzaligmakend. En het eindprodukt 'geschiedenis' is te wezenlijk voor de samenleving om de wijze waarop het tot stand komt binnen het besloten clubje van de vakgenoten beperkt te houden. ■